

УДК 337:332.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АСИМЕТРИЧНИХ СТРАТЕГІЙ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Гончаренко О.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

Асиметричні стратегії разом з превентивною дипломатією є сьогодні надзвичайно актуальними інструментами світової політики. Проте теорія та практика асиметричного підходу в міжнародних відносинах, незважаючи на актуальність, розроблена досить фрагментарно, особливо в питаннях оцінки ефективності асиметричних стратегій. В статті розглядаються методологічні та концептуальні засади асиметричних стратегій, особлива увага приділяється розробці та визначенню критеріїв їх ефективності.

Ключові слова: асиметричні стратегії, критерії ефективності, превентивний підхід, кризове врегулювання, ліберальна етика, міжнародний тероризм, регіональні конфлікти.

Постановка проблеми. З точки зору загальної теорії ігор і наявного історичного досвіду симетричних стратегій не буває і не може бути в принципі. Всі стратегії гравців у відомих конфліктах минулого і сучасності (а теорія ігор на сьогодні надає найбільш потужний концептуальний і інструментальний апарат вивчення конфліктних ситуацій в політиці, економіці, військовій та соціальній сферах, національній безпеці в цілому) завжди були і є асиметричними. Мова може йти лише про ступінь асиметричності та вплив цієї асиметричності на кінцевий результат.

Мета статті – дослідити концептуальні засади та критерії ефективності асиметричних стратегій в міжнародних відносинах.

Виділення не розв'язаних раніше частин проблеми. Безліч факторів, які є відмінними для конфліктуючих сторін, природних, матеріальних, технічних, економічних, ідеологічних, соціально-культурних та ін., об'єктивно обумовлюють як асиметрію самих відносин між гравцями, так і асиметрію стратегій, до яких прямо чи імпліцитно вдаються учасники гри. В зв'язку з цим видатний американський фахівець в сфері стратегічних досліджень Колін Грей охарактеризував модну нині ідею асиметрії як «пусту концепцію» («essentially hollow concept»), яка може мати обмежене застосування лише у специфічних випадках, коли суперник використовує атипові форми і методи боротьби. Це радикальний підхід і з ним важко погодитись, як і з тими, хто вважає, що концепція асиметрії відкрила принципово нову сторінку в розвитку стратегічної думки. Популярність асиметричного підходу в останні роки насамперед можна пояснити як асиметричним характером нових загроз і викликів сучасності, так і контр-реакцією на здебільшого симетричні стратегії, які домінували за часів холодної війни.

Викладення основного матеріалу. Істина лежить десь посередині. Асиметрія була і залишається важливим компонентом стратегічного мислення. При цьому надзвичайно важливим елементом є питання про те, який характер має ця асиметрія – свідомий чи обумовлений обставинами (deliberate or default). В більшості випадків як минулого, так і сучасності асиметрія стратегій була зумовлена насамперед зовнішніми незалежними від гравців факторами – природними, технічними, історичними, економічними, ідеологічними тощо. Свідоме використання асиметрії як

засобу здобуття стратегічної переваги – це вже вищий пілотаж у виконанні видатних військових чи політичних діячів на протязі століть [1].

Ефективне використання власних переваг та слабких сторін опонента, дезінформація, дезорієнтація, свідоме введення в оману – завжди були невід'ємною частиною військового мистецтва минулого. Класик китайської стратегічної думки Сунь Цзи писав з цього приводу за 500 років до н.е. в книзі «Мистецтво війни»: «...як проточна вода оминає пагорби і тече до низин, так і армії повинні оминати центри сили і бити по вразливих місцях... Всі військові дії... базуються на введенні супротивника в оману» [2].

Саме тому більшість відомих військових стратегій минулого носили свідомо асиметричний характер. Фаланги Олександра Македонського і практика заманювання супротивника в глибини власної території скіфів, організаційна і оперативна асиметрія татаро-монгольських військ, теорія і практика партизанської війни доведена до досконалості в творах Мао-дзе-Дуна і Че Гевари – це лише окремі приклади ефективних асиметричних стратегій. Втім, якщо Мао-дзе-Дун в своїй фундаментальній праці «Про партизанську війну» основну увагу приділяв теоретичному аналізу форм і методів ведення партизанської війни як засобу поширення пролетарської революції [3], то книга Че Гевари під такою ж назвою носить значно більш прагматичний, оперативний характер і досі може вважатися непоганим і не втраченим актуальність посібником для міжнародних терористів та радикальних озброєних рухів [4].

В зовнішньополітичній сфері неперевершеною за своєю значимістю і стратегічними наслідками залишається операція німецького Генерального штабу 1917 року по виведенню Росії з Першої світової війни. Сьогодні ця операція вважається класичною і досить детально описана. Зокрема в монографії Майкла Пірсона «Запломбований потяг» [5]. Через усі кордони воюючої Європи агент німецького Генерального Штабу Володимир Ульянов з величезною сумою грошей в запломбованому вагоні був таємно завезений, за влучним виразом У. Черчилля, «як бацила чуми з Швейцарії в Росію» [6].

Мета цієї операції – створення максимально можливого хаосу в Росії і укладення сепаратного миру з Німеччиною. Як відомо, своє завдання В. Ульянов успішно виконав і першим декретом

нової радянської влади був декрет про мир. Але наслідки цієї операції значно перевищили сподівання її творців. Прихід до влади більшовиків і створення Радянської імперії, розповсюдження комуністичної чуми і широкомасштабних соціальних експериментів по всьому світу лише в XX столітті призвели до винищення сотень мільйонів людей, а третина людства була викинута в економічному і соціальному розвитку на десятиліття назад.

Іншими прикладами ефективного використання асиметричних стратегій в зовнішній політиці можуть бути операція «Анадир» по розміщенню Радянським Союзом ядерних ракет SS-4 та SS-5 на Кубі в 1961-62 рр. з метою «нейтралізації» військового і політичного домінування США в західній півкулі, а також методи і практика сучасного міжнародного тероризму. Особливо наголосимо, що світова спільнота виявилась не готовою до ефективної протидії формам і методам міжнародного тероризму не тільки з етичних міркувань чи норм класичного міжнародного права, що перешкоджають впровадженню ефективної стратегії боротьби з тероризмом (про що ми поговоримо трохи згодом), але й внаслідок використання терористичними організаціями найсучасніших комп'ютерних і комунікаційних технологій, спеціальних інформаційних операцій та досконалих розосереджених мережевих організаційних структур. Ці організаційні принципи і структури були запозичені у «червоних бригад» 60-х років і «первісних осередків» «партії нового типу» В. Ульянова, а потім вдосконалені і відшліфовані професіоналами КДБ СРСР та ФСБ Росії при підтримці «антиімперіалістичних» рухів і спонсорованого ззовні тероризму по всьому світу, зокрема на пострадянському просторі.

Широко використовує асиметричні стратегії Росія по усьому спектру українсько-російських відносин і сьогодні в умовах поточної «гібридної війни». Відповідь Заходу на спроби Росії переглянути існуючий світовий устрій теж носить чітко визначений асиметричний характер.

Асиметричний підхід сьогодні є невід'ємною частиною практики дипломатії і ефективно впровадження стратегії національної безпеки будь-якої суверенної держави і Україні належить серйозно подумати над використанням кращих зразків превентивних асиметричних стратегій для захисту своїх національних інтересів, особливо у відносинах із Росією [7].

Інтерес до асиметрії як стратегічної концепції з'явився, як вже згадувалось, по закінченню холодної війни в зв'язку з перебудовою усєї системи міжнародної стабільності і безпеки, появою принципово нових асиметричних за своєю природою викликів та загроз. Біполярна симетрія балансу сил епохи холодної війни значною мірою диктувала домінування відповідних симетричних національних стратегій. Визначальною концепцією цього періоду була концепція ВГЗ – концепція взаємного гарантованого знищення (Mutual Assured Destruction – MAD), яка була симетричною в своїй основі для обох сторін і, незважаючи на всі її недоліки, забезпечувала стабільне балансування на грані війни на протязі майже 40 років. Біполярна симетрія почала змінюватись лише з появою концепції стратегічної оборони в космосі і національної стратегічної оборони те-

риторії (Strategic Defense Initiative, R. Reagan, 1983). Кінець біполярного світу і закінчення епохи холодної війни разом з появою принципово нових загроз і викликів об'єктивно стимулювали інтерес до осмислення ролі і місця асиметрії в структурах глобальної та національної безпеки, системі міжнародних відносин в цілому. З'явилися численні спроби дефініції асиметрії в політиці і стратегії, які здебільшого зводилися до вміння діяти «відмінним від опонента» чином чи «вести боротьбу нестандартними засобами» не за правилами (not fighting fair) [8].

Найбільш повним і адекватним на сьогоднішній день є визначення, надане Інститутом стратегічних досліджень, США (Steven Metz, Douglas Jonson, 2001): «Асиметрія у військовій сфері та сфері національної безпеки – це вміння діяти, організовувати свою діяльність та мислити відмінним від опонентів чином з метою максимізації власних переваг та використання вразливих місць опонента, захоплення ініціативи чи забезпечення простору для маневрування» [9].

Попри всієї недосконалості і певної тривіальності існуючих визначень важливим є акцент на нестандартності, революційному характері мислення, використанні нетрадиційних підходів, оперативних та технічних рішень, інноваційних досягнень в техніці і технології, несподіваності та організаційній вишуканості дій. Паралельно з розвитком концептуального осмислення асиметрії йшли спроби систематизації і класифікації різних типів та видів асиметрій, асиметричних стратегій і сфер їх можливого застосування. Помітних успіхів проте в цій сфері досягнуто не було. Переважають примітивні дихотомічні підходи полярного поділу очевидних факторів асиметрії. Найбільш часто виділяють:

- позитивну і негативну асиметрію, тобто асиметрію, яка використовується у власних цілях – позитивна чи опонентом – негативна;
- моральну і матеріальну асиметрію, тобто асиметрію в сфері техніки, озброєнь, ресурсів чи асиметрію в сфері психології, ідеології, мотивації та ін.;
- кількісну і якісну асиметрію;
- короткострокову і довгострокову асиметрію;
- часткову чи інтегральну асиметрію;
- свідому чи обумовлену обставинами асиметрію;
- асиметрію з малим і асиметрію з великим ступенем ризику;
- асиметрію організаційну і асиметрію технологічну;
- асиметрію оперативну і асиметрію тактичну.

Цей перелік дихотомічних ознак (факторів асиметрії) очевидно може бути продовжений і навіть вдосконалений за рахунок введення адекватного ранжування параметрів, вагових коефіцієнтів чи застосування методів інтеграції відповідних показників і факторів, проте він несе з собою дуже мало користі як з теоретичної, так і з практичної точки зору [10]. Аналіз спроб систематизації та класифікації ознак та факторів симетрії дозволяють стверджувати, що:

1. Характеристики асиметрії та відповідних асиметричних стратегій складні і багатовимірні за

свою природою і не можуть бути описані з допомогою примітивних дихотомічних розподілів;

2. Низка принципів важливих характеристик (факторів асиметрії) – моральні, психологічні, ідеологічні та ін.) – носять виключно якісний характер і в принципі не піддаються дихотомічним чи одновимірним кількісним оцінкам;

3. Відсутність чітких «правил гри» або «гра не за правилами», яка є ключовою ознакою асиметричних стратегій, виключає можливість однозначної оцінки їх параметрів і перетворює розробку, оцінку та імплементацію асиметричних стратегій скоріше на мистецтво, ніж на точну науку;

4. Найбільш придатним апаратом опису та оцінки асиметричних стратегій на сьогоднішній день є теорія ігор, експертні процедури і методи багатовимірної статистики, факторний і кластерний аналіз, які дозволяють представити і оцінити параметри асиметричних стратегій в багатовимірному просторі і, частково, врахувати вплив якісних факторів.

Проблема співвідношення політики і моралі, яку можна простежити, починаючи з славнозвісних «Мелоських діалогів» Фуکیدіда, і яка визначає одну із принципів відмінностей між політичним реалізмом і політичним ідеалізмом, має безпосереднє відношення до теорії і практики розробки та імплементації асиметричних стратегій.

Вже підкреслювалось, що квінтесенція концепції асиметрії полягає у введенні суперника в оману при веденні боротьби «непередбаченими засобами», «не за правилами» (not fair). Війна (гра) «за правилами», як і будь-які моральні обмеження, суперечить самій природі асиметричних стратегій. Це, проте, аж ніяк не виключає існування самих правил. Правила можуть бути. Однак вони різні для різних сторін, як наголосив свого часу Мао-Дзе-Дун своїм японським супротивникам, «ви ведете свою війну, а я буду вести свою». Прийняття правил гри суперника, тим більш сильного суперника, однозначно призводить до програшу. Це аксіома. Саме це дало привід одному з сучасних китайських фахівців в сфері стратегічних досліджень слушно зауважити: «Війна має свої правила, проте ці правила нав'язуються Заходом... Якщо слабка країна підтримує ці правила, вона не має жодних шансів... Ми є слабкою країною, то чому ми повинні вести війну за вашими правилами? – Ні» [10].

В свою чергу Захід внаслідок домінування традиційних для європейської культури цінностей – демократії, толерантності, прав людини, норм міжнародного права, шанування людського життя та ін. – часто-густо виявляється нездатним ефективно протидіяти поточним викликам і загрозам, зокрема пов'язаним з міжнародним тероризмом. В більш широкому плані постає фундаментальне питання про принципову здатність ліберальної демократії ефективно протидіяти викликам і загрозам XXI століття, які носять здебільшого асиметричний характер.

Прикладом глухого кута, в якому опинився Захід з своїми традиційно ліберально-демократичними цінностями – об'єктивне протиріччя між превентивними стратегіями та нормами канонічного міжнародного права.

Превентивні стратегії сьогодні є одним з найбільш ефективних запобіжних засобів боротьби

з міжнародним тероризмом і «чумою XXI століття» – регіональними конфліктами, які уносять щорічно життя сотень тисяч людей і підривають усю систему міжнародної стабільності і безпеки. Використання превентивних стратегій, в тому числі превентивних операцій, на територіях держав, де оперують представники терористичних організацій, проте суперечить базовим принципам міжнародних відносин – принципу невтручання у внутрішні справи держав та принципу національного суверенітету. Існує реальна небезпека, що окремі держави перетворять процес боротьби з тероризмом, запобігання і управління конфліктами в потужний інструмент експансії та просування своїх інтересів далеко за межами власної території. Всі національні рухи, боротьба за самовизначення націй можуть бути легко представлені «як загрози національній та регіональній безпеці, чи як «терористична діяльність». Колоніальну війну в Чечні, в результаті якої знищено близько третини населення країни, можна розглядати в цьому контексті як потрібну і абсолютно легальну антитерористичну операцію.

Виникають спокусливі передумови для перегляду історії. З погляду «превентивного стратегічного мислення» масоване вторгнення військ Варшавського договору в Чехословаччину в 1968 році було лише типовою та дуже ефективною миротворчою операцією на широкому багатонаціональному підґрунті, операцією, що гарантувала мир та стабільність в регіоні більше ніж на 20 років. Отож, очевидно, що підхід, котрий базується на запобіганні конфліктів, об'єктивно має свої обмеження і ніколи не може використовуватися без розбору [11].

З іншого погляду, не викликає жодних сумнівів, що ефективна війна проти тероризму має передбачати певні види превентивних дій, інтервенцій та запобіжних заходів. Вони абсолютно необхідні, навіть якщо вони суперечать в тій чи іншій мірі традиційним ліберально-демократичним цінностям чи класичним принципам міжнародного права.

Багато чого має бути зроблено і змінено у цій сфері. Назріла необхідність досягнення міжнародного консенсусу щодо розробки принципів і механізмів протидії міжнародному тероризму на територіях інших держав навіть без їх згоди. Відхід від норм і принципів канонічного міжнародного права чи певних ліберально демократичних принципів є неминучим. Оскільки саме ці принципи і спекуляції довкола них вже не перший рік блокують на рівні ООН не тільки принципи легітимізації використання превентивних стратегій, але й навіть розробку загальноприйнятого визначення тероризму.

Сьогодні експерти з міжнародного права обговорюють три основні концепції, які дозволяють обійти проблемні питання міжнародного права і можуть слугувати в якості наріжних каменів глобального консенсусу з зазначених питань:

- класифікація тероризму як загального воєнного усього людства;
- визначальний акцент на суверенній відповідальності як на логічному наслідку суверенних прав націй;
- адаптація принципів «невід'ємного права на самооборону» до реалій XXI століття.

Але найбільш важливим є консолідація світової суспільної думки довкола тези про те, що Статут і принципи ООН не є самогубним актом чи недоторканою священною короною і якщо ефективна боротьба з тероризмом і іншими глобальними викликами сучасності вимагають перегляду і змін міжнародного права, то цей перегляд і зміни мають бути зроблені в інтересах усього людства [12].

Підсумовуючи пануючі в сучасному американському суспільстві настрої в питаннях боротьби з міжнародними тероризмом, Колін Греї, наприклад, висловлює досить категоричні рекомендації: «Якщо існують культурні бар'єри з нашого боку відносно включення особливо «вбивчих» альтернатив в нашу політику, стратегію чи оперативні заходи, то ми повинні переглянути бар'єри і правила гри» [13].

Якщо боротьба ведеться «брудними засобами» («not fair game»), навряд чи буде ефективною боротьба з опонентом в лайкових рукавичках. Як писав В. Шекспір: «All is fair in love and war» (Все дозволено в любові і на війні). Не менш радикальними є представники іншої великої європейської нації – «A la guerre, comme a la guerre» («На війні, як на війні»).

Альтернатив використання превентивних стратегій в питаннях боротьби з міжнародним тероризмом та багатьма іншими асиметричними викликами та загрозами сьогодні нема. Саме тому, оцінюючи роль асиметричних стратегій в світлі не тільки загальних принципів християнської моралі і європейської ліберальної етики, але й подій 9/11 в Нью-Йорку та сучасної ситуації в Україні, варто згадати і Нікколо Макіавеллі – представника ще однієї великої європейської нації, перефразовуючи якого можна цілком слушно стверджувати: «Нема стратегій етичних і неетичних, моральних і аморальних – є стратегії ефективні і неефективні».

Висновки і пропозиції. Аналіз історичних витоків, концептуальних засад та класифікаційних параметрів асиметричних стратегій дозволяє перейти до формування критеріїв ефективності та рекомендацій по застосуванню цих стратегій, які визначають їх дієспроможність (сarasity) у сфері зовнішньої політики та політики національної безпеки.

Ефективні асиметричні стратегії повинні:

1. Бути незвичними і непередбачуваними в своїй основі, носити інноваційний характер, переглядати і підривати усталені стратегічні, тактичні, організаційні та оперативні основи та принципи;

2. Бути спрямованими на найбільш вразливі місця і об'єкти опонента, які важко або неможли-

во захистити, використовувати методи та інструменти впливу, важко передбачити або неможливо нейтралізувати;

3. Носити творчий характер, а головне, сприяти невідзначеність та непередбачуваність дій суперника як невід'ємну характеристику реальності, орієнтуватися на високоінтелектуального опонента, налаштованого на використання асиметрії у власних цілях;

4. Бути оптимально збалансованими з точки зору комплексного використання позитивних та негативних елементів асиметрії. Максимізувати власні асиметричні переваги і сильні сторони і мінімізувати переваги і сильні сторони опонента. Ефективно використовувати фактори моральної переваги більш слабкої сторони, яка захищає свою територію, віру, національні цінності, ідеали та ін. від більш сильного та агресивного супротивника;

5. Базуватися на досконалих (sophisticated) системах розвідки та інформаційно-аналітичного забезпечення, бути орієнтованими не на поточний момент часу (тим більш не на минуле), а на майбутнє, спиратися на передбачення та достовірні прогностичні розробки, враховувати ймовірні зміни у силах і можливостях опонента, його можливі контрдії та контрзаходи;

6. Нести з собою загрози та виклики найбільш невідомого і невизначеного для супротивника типу, які б сприяли його повній дезорієнтації та могли ним класифікуватися ним як «невідомі – невідомі»;

7. Бути несподіваними для суперника і надійно захищеними (засекреченими) в стадії розробки та імплементації, максимально сприяти підвищенню рівня невизначеності при прийнятті рішень супротивником;

8. Містити в собі, враховувати той факт, що асиметрія – це вулиця з двостороннім рухом, низку контрстратегій проти ймовірних загроз і ударів (в тому числі асиметричних) по власних вразливих місцях і центрах сили (contingency planning);

9. Приймати до уваги можливі наслідки та побічні ефекти (collateral damages) і «наслідки наслідків» імплементації як власних стратегій, так і контрстратегій супротивника за принципом циклу: «стратегія – контрстратегія – контрконтрстратегія»;

10. Бути максимально гнучкими та адаптивними, включати в себе досконалі системи та механізми постійної корекції та коригування процесів імплементації стратегій по каналах зворотнього зв'язку (feed-back loops) з метою своєчасного виявлення та усунення недоліків імплементації, нейтралізації несподіваних та непередбачуваних подій, загроз і контрстратегій суперника.

Список літератури:

1. Гончаренко О. М. Асиметричні стратегії в зовнішній політиці // Політика і час, № 12, 2005. – С. 50-56; A. Goncharenko. Preventive Diplomacy and Asymmetric Strategies in the International Security Policy and Antiterrorist Operations // Proceedings «5-th World Congress «Aviation in the XXI Century». 25-27 September, 2012, Kyiv 2012, vol. 3. pp. 6.1.11-6.1.13.
2. Sun Tsu. The Art of War. – N.-Y., Oxford Univ.Press. – 1982. – P. 2.
3. Mao Tse-Tung. On Guerrilla Warfare. – N.-Y., Praeger. – 1961.
4. Guevara Che. Guerrilla Warfare. – N.-Y., Monthly Review Press. – 1961.
5. Michel Pearson. The Sealed Train. – N.-Y. – 1975.
6. Winston Churchill. The World Crisis. – The Aftermath, N.-Y. – 1983. – P. 63.

7. Гончаренко О. М. «Дилема безпеки» і проблема зовнішньополітичних орієнтацій України // Стратегія соціально-економічного розвитку України. – К.: Юристконсульт, 2014. – С. 253-263.
8. Engaging Power for Peace: The 1998 Strategic Assessment. – Wash. DC: National Defense Univ., 1998. – Ch. 11.
9. Steven Metz, Douglas Jonson. Asymmetry and US Military Strategy: Definition Background and Strategic Concepts. – Strategic Studies Institute, 2001. – P. 5.
10. Schwartz W. Asymmetrical Adversaries // Orbis. – Vol. 44. – № 2. – Spring 2000. – P. 198-199.
11. Goncharenko A. Ukrainian-Russian Relations: An Unequal Partnership – London: RUSI, Whitehall, 1995. – 105 p.
12. McMillan J. Apocalyptic Terrorism: The Case for Preventive Action / Strategic Forum – № 212. – Nov. 2004. – P. 36.
13. Colin S. Gray. Thinking Asymmetrically in Times of Terror / Parameters, Spring 2002, pp. 5-14.

Гончаренко А.Н.

Киевский национальный университет культуры и искусств

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ И КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ АССИМЕТРИЧНЫХ СТРАТЕГИЙ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация

Ассиметричные стратегии и превентивная дипломатия сегодня являются важными инструментами мировой политики. Однако теория и практика ассиметричного подхода в международных отношениях, несмотря на всю его актуальность, разработаны недостаточно, особенно в вопросах, касающихся проблем определения эффективности ассиметричных стратегий. В статье рассматриваются концептуальные основы ассиметричных стратегий, особое внимание уделяется определению критериев их эффективности.

Ключевые слова: превентивные стратегии, кризисное урегулирование, ассиметричные стратегии, либеральная этика, международный терроризм.

Goncharenko O.M.

Kyiv National University of Culture and Arts

METHODOLOGICAL BACKGROUNDS AND EFFECTIVENESS CRITERIA OF THE ASYMMETRIC STRATEGIES

Summary

Asymmetric approach to the international politics and international relations is extremely important today. It is a tool number one in the effective national and international security policy and conflict management. The article considers the methodology and conceptual backgrounds of the asymmetric approach to the international relations and international security policy. The special attention is paid to the effectiveness criteria of the asymmetric strategies, to the role and limitations of the liberal tradition and ethics in the modern diplomacy and international relations in a whole.

Keywords: asymmetric strategies, crises resolution, asymmetric strategies, criteria of effectiveness, liberal ethics, international terrorism, regional conflicts.